

La potenciació del treball comunitari com a estratègia per reafirmar el compromís social del treball social

Potentialities and boundaries of community action as an empowerment strategy in the current crisis context

Ferran Cortés Izquierdo¹

Som el que fem i, sobretot, el que fem per canviar el que som.

EDUARDO GALEANO

Resum

En aquest article comparteixo unes reflexions sobre la necessitat de reforçar el treball social comunitari. La intenció és resituar el treball social en el seu compromís d'acompanyar i apoderar les persones, grups i col·lectivitats preocupades, ocupades i/o afectades per l'exclusió social per tal d'impulsar processos d'organització comunitària que generin nous conjunts d'acció tot integrant els esforços de l'Administració pública, el Tercer Sector i els nous moviments socials per construir un nou sistema de benestar que garanteixi els drets socials i per lluitar contra les desigualtats socials.

Paraules clau: Nous moviments socials, treball social comunitari, organització comunitària, apoderament.

Per citar l'article: CORTÉS IZQUIERDO, Ferran. La potenciació del treball comunitari com a estratègia per reafirmar el compromís social del treball social. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2014, n. 203, pàgines 23-35. ISSN 0212-7210.

¹Treballador social. Llicenciat i Màster en Sociologia. Professor del Departament de Treball Social i Serveis Socials de la Universitat de Barcelona. fcortes@ub.edu.

Abstract

In this article I share my thoughts about the need of reinforcing Community Social Work. The intention is to redefine Social Work in the terms of its commitment to empower people, groups and collectives worried and affected by social exclusion to encourage processes of community organization that generate new combinations of action by integrating the public administration, the third sector and the new social movements to build a new welfare system that guarantees social rights, and to fight against social inequalities.

Key words: New social movements, community social work, community organization, empowerment.

Una societat en crisi però amb esperança

Per anar construint el meu relat presento, en primer lloc, una breu descripció del context social en què hem de situar les pràctiques del treball social, per prendre consciència de la gravetat de la problemàtica social i de la fallida endarrerida de l'Estat del Benestar, però posant l'accent en la porta de l'esperança que obren els nous moviments socials.

Una situació social preocupant i un Estat del Benestar en fallida

Des del 2007 vivim la darrera crisi econòmica sistèmica del capitalisme, la que ha generat més atur i pobresa al nostre país. El model de desenvolupament econòmic instaurat a Espanya en els darrers 20 anys, basat en una especulació financera i immobiliària, que ha permès acumular grans riqueses en mans d'uns pocs, ens ha fet especialment dèbils per afrontar aquesta crisi. Després de privatitzar els guanys, han fet saltar la banca i han so-

cialitzat les pèrdues. Els ciutadans hem hagut de cobrir el forat de la banca amb els recursos de l'Estat i hem vist com van empetint un Estat del Benestar que, encara que tardà i incomplet, era un dels assoliments de moltes lluites ciutadanes pels drets socials.

L'alt nivell d'atur dels darrers anys, a Catalunya l'any 2014 arriba al 22% de la població activa, així com l'augment de la precarietat i les conseqüències nefastes que provoca en la vida de moltes persones, que no poden pagar l'habitatge i ni tan sols cobrir les necessitats més bàsiques com l'alimentació o la despesa energètica, es presenten cada dia als serveis socials. Però els treballadors socials, impotents, no poden atendre de manera adequada aquestes necessitats.

L'àmbit del treball social no només es troba desbordat pel creixement de la precarietat, sinó que trontollen les bases de l'Estat del Benestar sobre el qual s'havia implementat. Primer va ser l'externalització progressiva dels serveis de benestar a través del tercer sector, però ara aquest procés cada vegada s'obre més al mercat,

ja sigui per l'entrada progressiva de les empreses en la provisió dels serveis de salut, els serveis educatius, el serveis per a la gent gran, etc., o per substitució de l'Administració pública per part de l'empresa privada en la provisió d'ajuts bàsics per a la infància o en el lideratge de processos de dinamització comunitària.

D'altra banda, els tímids intents de potenciar l'acció comunitària dels darrers anys (plans de desenvolupament comunitari, plans de barri, plans educatius d'entorn, projectes de serveis socials, etc.) s'han vist frenats, en el millor dels casos, o en altres, com per exemple els Plans de Desenvolupament Comunitari gestionats per la Federació d'Associacions de Veïns d'Habitatge Social de Catalunya (FAVIBC), han hagut de plegar per manca de finançament. La situació és tan dramàtica que no només s'estan aturant projectes de dinamització comunitària generats per la major part d'entitats i serveis d'un territori, sinó que han de tancar les portes algunes entitats del 3r sector que ja fa molts anys que proveeixen la ciutadania de serveis de benestar essencials en el camp educatiu, de la reinserció social, del lleure, etc.

Els nous moviments socials de l'esperança

Però des de fa uns anys estem vivint un rebrot dels moviments socials i un despertar sorprenent d'iniciatives, resistències i propostes que caminen cap a una "societat alternativa". La riquesa dels moviments socials actuals, que donen continuïtat als vells moviments socials de mitjan segle XIX a mitjan segle XX, i als quals devem els drets civils, polítics i socials que gaudim (encara) els estats de l'Europa occi-

dental, es nodreix de la generació de diverses mobilitzacions ciutadanes en les darreres dècades que s'han anat sobrepasant i aportant gruix, coherència i qualitat intel·lectual al seu missatge (Botey, 2013).

Aquesta emergència del potencial ciutadà i el bagatge cívic i solidari que, per sort, té la nostra societat proposa un munt d'iniciatives solidàries per donar respostes a situacions de precarietat, però també per reivindicar polítiques públiques progressistes o, simplement, per defensar els serveis de benestar que tenim i que estan en clara regressió. Es tracta d'iniciatives que experimenten noves formes d'organització, més flexibles i horitzontals, que demanen altres formes de relació amb les institucions i el reconeixement de la seva capacitat d'autogestió.

La necessitat de recuperar el treball comunitari

A l'hora de plantejar-nos què es pot fer des del treball social per abordar els reptes socials actuals, cal recordar que el treball comunitari sempre ha estat una estratègia indispensable per canalitzar el compromís del treball social amb la transformació humana i social. També cal adonar-nos que el treball comunitari forma part de l'objecte del treball social i que avui redescobrir-lo ens ajuda a redefinir el seu paper a la societat.

■ **El treball comunitari forma part de l'objecte del treball social i que avui redescobrir-lo ens ajuda a redefinir el seu paper a la societat.**

La tradició del treball comunitari en el treball social

Com ja sabem, el treball social va néixer a finals del segle XIX en l'emergència de moviments socials que plantejaven propostes per reformar la societat. Ja des dels orígens del treball social trobem propostes de sistematització de la metodologia d'intervenció comunitària, com la del primer *settlement* (assentament), que fou fundat a finals del segle XIX per un capellà, Barnett, i la seva esposa en un barri marginal de Londres. Al principi actuaven intervenint en cada cas individualment, com feien les visitadores de la Charity Organization Society (COS), però de seguida es van adonar que es podia reforçar més la persona en un entorn grupal on pogués compartir un objectiu comú i el treball cooperatiu.

Aquesta experiència també es va traslladar als EUA de la mà de Jane Adams, que va fundar el Hull House a Chicago el 1889. Adams i el “moviment de l'assentament” van defensar la idea que els problemes socials eren generats per les condicions de la societat i no tenien res a veure amb la personalitat de l'individu. El treball del canvi havia d'anar, doncs, adreçat a conèixer i intervenir sobre aquestes condicions socials, encara que la sistematització de models i mètodes professionals del treball social comunitari va haver d'esperar una mica més, cap als anys 30 del segle XX, amb autors com Steiner.

També en la introducció del treball social a Catalunya, més tardana per les nostres particularitats històriques, el treball comunitari té una presència important. Als anys seixanta, quan es comença a consolidar la professió a Catalunya, arriben les

idees sobre el desenvolupament de la comunitat de les Nacions Unides, i, gràcies a activitats de formació d'experts com Marco Marchionni, s'impulsen projectes d'atenció comunitària als barris de Barcelona, que s'estenen durant la dècada dels setanta en un context d'esperança i de canvi sociopolític. Van ser uns moments en què els treballadors socials (normalment contractats per Càritas) treballaven als barris conjuntament amb els líders veïnals, sindicals, polítics, capellans i cristians de base per tal d'assolir la democràcia, i més concretament uns serveis de benestar inexistents (transport, serveis socials, centres de salut, etc.).

El treball social com a enfocament global

Una primera constatació és que el treball comunitari no és aliè al treball social, sinó que és una part indestriable de la seva essència ja que l'identifiquem amb un enfocament global i interactiu centrat en la persona i en el medi social. Com explica Zamanillo (1999), el treball social vol abordar “tota situació de carència o necessitat de l'ésser humà, a nivell individual, familiar, grupal o comunitari, que impedeixi o dificulti tant el desenvolupament de les potencialitats de l'home en relació a si mateix i al seu entorn com el desenvolupament de l'entorn social de cara a la consecució del benestar social”.

La **mirada sistèmica-ecològica** reforça aquesta mirada global en la mesura que integra la intervenció amb la persona, amb les xarxes socials i la natura per potenciar els processos de capacitació personal i el desenvolupament. En els models sistèmics es considera l'usuari-client com

un subjecte implicat en el conjunt de sistemes que l'engloben i en els quals participa. El treballador social es preocupa per “refer les relacions individu-sistema i sistema-individu (per exemple, motiva els pares perquè portin el fill a l'escola i també l'escola per tal que atengui adequadament les circumstàncies d'aquest nen i la seva família). Les relacions i els vincles socials apareixen com a elements essencials en l'univers relacional que és la xarxa que permet generar comunitat real” (Navarro, 2004).

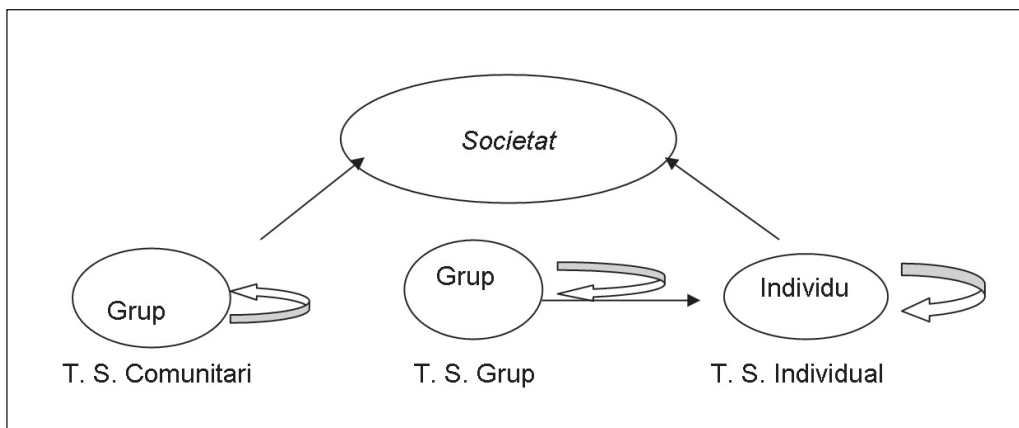
El treball comunitari com a estratègia metodològica del treball social

Aquesta comprensió global del treball social no entra necessàriament en contradicció amb la tradicional “trilogia classificatòria” del treball social en **treball social individual i familiar (TSI)**, **treball social amb grups (TSG)** i **treball**

social comunitari (TSC), encara que, certament, afavoreix l'especialització professional. Des d'aquesta perspectiva, en la teoria del treball social s'identifiquen tres grans estratègies d'abordatge de situacions socials, amb característiques diferenciades segons els tipus de relacions que aquests tres abordatges emfatitzen.

Tal com veiem al quadre 1, en el TSI es fa un abordatge individual de situacions socials personals que es concentra en les relacions bidireccionals individu-societat. En el TSG l'abordatge de situacions socials personals es desenvolupa en entorns grupals. A diferència de les altres dues estratègies, el TSC és un abordatge de situacions socials col·lectives mitjançant el desenvolupament de processos organitzatius. El seu nucli central és la tasca de constitució (creació) i manteniment (sosteniment) d'un grup (grup informal, associació, coordinadora, comitè, etc.) al voltant d'un projecte col·lectiu de millora.

Quadre 1. Tipus de relacions i abordatges metodològics

Font: Barbero, 2002.

El treball comunitari com a espai interdisciplinari amb certa tendència a l'especialització

El treball comunitari es pot considerar, doncs, un abordatge metodològic del treball social que forma part de la seva tradició des dels seus orígens. Però també és cert que malgrat que històricament la intervenció comunitària ha estat patrimoni del treball social, avui altres professions properes (com els educadors socials, psicòlegs socials, professionals de la salut, etc.) també s'han fet seu el treball comunitari. Segurament l'escassetat de pràctiques d'intervenció comunitària a partir dels anys 80 en l'àmbit del treball social, ha facilitat que altres professions també s'anessin fent seu aquest espai professional.

Aquest espai de pràctiques del treball comunitari de caràcter interdisciplinari ha anat configurant, en major o menor mesura, una identitat professional diferenciada. En el cas d'Anglaterra aquesta diferenciació entre l'assistent social (que se centra en el treball social de casos) i el treballador comunitari és molt acusada, i en aquest país fins i tot es requereix una formació reglada diferenciada per tal d'exercir aquestes dues tasques. A Catalunya aquesta diferenciació és molt menys acusada, però en els darrers anys hi ha hagut cert desenvolupament del treball comunitari com a espai de trobada interdisciplinari que posa en relació coneixements de diverses disciplines (treball social, educació/pedagogia social, psicologia comunitària, salut comunitària, etc.) (Úcar i LLena, 2006).

La tendència cap a l'especialització professional genera debat en les organitzacions que desenvolupen la intervenció social. Al-

gunes, com per exemple una federació d'associacions d'un barri, desenvolupen el treball comunitari com a funció primària i no ofereixen serveis directes als usuaris. D'altres, com per exemple alguns serveis socials bàsics, desenvolupen el treball comunitari com a funció secundària. En aquests serveis es genera un debat interessant sobre si és millor que algun dels professionals s'especialitzi en el treball comunitari o si, en canvi, cal implicar el conjunt de l'equip en els treballs amb la comunitat per reforçar el caràcter globalitzador del treball social.

El treball comunitari, les seves estratègies i els beneficis que genera

Per poder valorar adequadament l'aportació social que fa i pot fer el treball comunitari també és important fer alguns aclariments conceptuals per tal d'aclarir què entenem per treball comunitari, identificar les estratègies d'organització col·lectiva que potencia i els beneficis personals i socials que genera.

La comunitat com a objecte i objectiu del treball comunitari

Sembla adequat entendre la comunitat com una xarxa o xarxes de relacions entre persones que interaccionen entre si per parentesc, interessos comuns, proximitat geogràfica, amistat, feina o la prestació o recepció de serveis o combinació d'aquests elements. Però la comunitat és una xarxa social amb unes característiques determinades. El que defineix la comunitat és la construcció mental (i per tant subjectiva) dels individus, que fa que en compartir un repertori de símbols es defineixin unes

fronteres que els separen d'altres individus. Unes fronteres construïdes simbòlicament algunes vegades a partir de vincles relacionals forts i altres a partir de vincles dèbils que permeten delimitar un espai social que ofereix un acord quant a normes i comportament acceptat, així com les facilitats de confiança necessàries per generar els intercanvis de relacions, informacions, etc. que tant valor suposen per als individus. Dintre d'aquestes fronteres múltiples i sobreposades és on l'individu crea la seva identitat individual i social, on es defineix una part molt important de l'accés diferent a recursos i oportunitats que tenen els individus (Sancho, 2009).

El concepte de *comunitat* ens dona compte d'una realitat present a la nostra societat, però també evoca un ideal a aconseguir. La comunitat és el nostre punt de partida (objecte d'intervenció) però també el tipus de societat que volem assolir (objectius d'intervenció). Des de la perspectiva de les polítiques públiques normalment treballem per construir comunitat territorial en el marc local, però hem de tenir en compte que la configuració d'interessos comuns no es produeix només en aquest espai, i que en la localitat també es posen en joc interessos en conflicte, ja sigui perquè defensen un model de societat diferent, perquè competeixen per l'accés a recursos socials, etc.

Conceptes per anomenar el procés de “fer comunitat”

Per referint-nos al repte de construir comunitat associem aquest concepte a diversos substantius (acció, desenvolupament, organització, treball) que volen anomenar de manera més o menys precisa el tipus

d'acció que vol desenvolupar un procés, a través del diàleg i la cooperació entre els actors d'una situació, que permeti avançar cap aquest ideal de societat més justa i inclusiva. Vegem, breument, que ens aporta cadascun d'aquests conceptes.

Avui, sovint, s'utilitza el concepte d'**acció comunitària** per referir-se a un tipus d'acció social que es produeix en el marc d'una comunitat. L'ús d'aquest concepte és força ambigu, ja que de vegades es refereix de manera general a les relacions entre persones, o als desitjos, oportunitats, eleccions, emocions, conflictes, vincles, interessos, poders, motivacions, discursos i, en general, a tots aquells mecanismes que, de manera dinàmica i complexa, entreteixeixen, regulen i structuren la vida en societat. Però en altres ocasions s'utilitza de manera més concreta, definint-la com un “procés de dinamització de les relacions socials de cooperació entre els membres d'un determinat àmbit o espai de convivència per millorar el benestar quotidià de les persones” (Carmona i Rebollo, 2009). En d'altres definicions encara es precisen més les característiques d'aquest procés i es destaca que “inclou un conjunt d'accions desenvolupades per multitud d'actors, que poden incorporar o no professionals, i que fan referència a espais i escenaris compartits. En aquestes accions es consensuen objectius i es pacten significats de cara a assolir uns objectius que s'orienten cap a la transformació social” (Úcar i Llena, 2006).

L'avantatge de l'ús d'aquest concepte és que inclou les diferents comprensions que fan de l'acció comunitària les diferents disciplines implicades, així com els processos comunitaris impulsats per la ciutadania

nia. Al meu entendre, és un concepte útil per referir-se a la dinàmica comunitària de manera genèrica, però si es tracta d'anomenar les pràctiques que caracteritzen l'acció comunitària des del treball social tenim altres conceptes que aporten més precisió per definir allò que volem aportar des de la pràctica professional per construir comunitat.

Com ja hem explicat, en les primeres sistematitzacions del treball comunitari en el marc del treball social s'aposta pel concepte d'**organització comunitària**. L'avantatge d'aquest concepte és que situa l'organització com un eix central del treball comunitari. Aquest paper central ha estat destacat per autors clàssics del treball social comunitari com M. G. Ross quan defineix l'organització comunitària com un procés que intenta generar organitzacions veïnals o grups organitzats de persones que comparteixen interessos per cohesionar i integrar els habitants i poblacions dels barris, o com Paul Hendersson, que estableix que "la tasca fonamental dels treballadors comunitaris és ajuntar la gent i ajudar-la a crear i mantenir una organització que aconseguirà els seus objectius" (Barbero i Cortés, 2005).

El concepte **desenvolupament comunitari** fou definit el 1956 per les Nacions Unides com "el conjunt de procediments pels quals els habitants d'un país uneixen els seus esforços als poders públics per tal de millorar la situació econòmica, social i cultural de les col·lectivitats". Aquest plantejament fou introduït a Espanya per Marco Marchioni a partir dels anys 60, i normalment s'ha associat al desenvolupament local. Sovint també s'ha vinculat a plantejaments de creixement econòmic.

Quan parlem de **treball comunitari** ens referim a la tasca professional que es desenvolupa des de l'àmbit de la intervenció social destinada a constituir i mantenir un grup al voltant d'un projecte de desenvolupament social. En aquesta línia, podem considerar el treball social comunitari com el treball comunitari realitzat pels treballadors socials o com el conjunt de coneixements per orientar aquesta tasca sistematitzats en el marc de la disciplina del treball social.

Les estratègies del treball comunitari

En la tasca d'organitzar la comunitat, el treballador social pot optar per diferents estratègies d'intervenció. Em sembla especialment útil la classificació que fan Dumas i Séguier de les diferents estratègies d'intervenció social en funció del tipus d'actors que pretenem organitzar en una plataforma d'acció comú, fent diferència entre les que es basen en la modificació dels dispositius institucionals i les que promouen el sosteniment dels abordatges col·lectius (Barbero i Cortés, 2005).

L'**estratègia destinada a modificar el dispositius institucionals** se centra fonamental en el repte de construir espais de relació i treball integrat entre els professionals i els representants de les associacions per afavorir el desenvolupament comunitari local. En canvi, l'**estratègia de sosteniment dels abordatges col·lectius** se centra en la mobilització dels actors-poblacions afectats per les problemàtiques que es volen transformar fent-los protagonistes del seu procés de canvi. El fet de poder expressar la seva veu en l'espai pú-

blic significa un pas important per superar la situació d'exclusió social i permet augmentar la participació social des de la base.

Aquestes dues estratègies són ben diferents, però no s'haurien de comprendre com a contradictòries entre si, sinó com a diferents opcions d'intervenció legítimes que, a més, poden ser complementàries. En principi, seria desitjable que els treballadors socials poguessin treure el màxim partit de la seva posició intermediària (entre població i Administració, entre la interacció cara a cara i la burocràcia, etc.) i provar d'articular en un mateix registre els dos registres d'intervenció.

Els beneficis del treball comunitari

Per valorar en la seva justa mesura l'interès del treball comunitari cal remarcar que les accions comunitàries poden tenir un impacte significatiu i produir beneficis importants, tant a nivell col·lectiu com personal, en diverses dimensions de la realitat: cultural-simbòlica, relacional, educativa i política (Barbero, 2002).

En la **dimensió cultural/simbòlica** perquè el conjunt de relacions construïdes a través del procés organitzatiu delimiten un espai social per a la construcció d'interpretacions comuns de les problemàtiques, de les necessitats, dels projectes d'intervenció, etc. L'acció comunitària afavoreix la trobada cultural, el canvi de la perspectiva d'un mateix i la identitat col·lectiva.

En la **dimensió relacional** a través de la recreació de relacions i diàleg que incrementa la xarxa social de les persones i grups i permet disminuir l'aïllament indi-

vidual i col·lectiu. A través dels processos comunitaris hem de construir llocs de trobada o convivència, establir programes llargs que permetin fer amics, mantenir xarxes de suport professional de referència, etc. Els processos organitzats reedifiquen el teixit social dels territoris, multipliquen les possibilitats de participació en la vida quotidiana i donen estabilitat a la vida col·lectiva.

En la **dimensió educativa** ja que la participació en processos organitzatius és una oportunitat per a l'aprenentatge d'habilitats praxeològiques (d'expressió, responsabilitat, intercanvi d'informació, de recerca, pràctica concreta de la planificació i de les habilitats organitzatives, etc.). Es tracta d'aprenentatges pràctics per resoldre situacions.

En la **dimensió política** perquè a través d'un procés d'organització comunitària es crea un subjecte col·lectiu que pot relacionar-se amb altres subjectes col·lectius. Així s'aconsegueix veu, interlocució, possibilitats de negociació, de protesta, apoderant els col·lectius en situació de vulnerabilitat, obrint camins per la seva inclusió social. D'altra banda, el grup ofereix garanties que li permeten assumir riscos que un individu sol no podria assumir.

Algunes idees per potenciar el treball comunitari des del treball social

Hem vist que la crisi social i política actual és preocupant però també una oportunitat per resituar el paper del treball social, convidant-lo a redescobrir la seva ànima comunitària per reforçar-ne el compromís social.

La reactivació del compromís del treball social

Des dels seus orígens, doncs, el treball social se sosté en valors que configuren la nostra identitat professional com el respecte als drets d'individus, grups i comunitats, el deure de promoure la igualtat i la justícia social, etc. Però els treballadors socials incorporem aquests valors de manera diferent en funció del nivell de compromís personal, la manera de comprendre la realitat social, les maneres de fer, etc. Sense voler convertir-nos en herois, és útil recordar la vella aspiració del treball social com a agent de canvi i adonar-nos que el treball comunitari pot ajudar a projectar la dimensió política del treball social.

Ja fa força temps, un autor emblemàtic com Paulo Freire (1969) interpellava els treballadors socials afirmant que no poden ser neutres i que han d'optar per treballar a favor de la permanència de l'estructura social o per treballar pel canvi social. L'opció per la permanència implica adoptar accions assistencials, fent un esforç per normalitzar l'estructura social a través de l'èmfasi en la seva estabilitat i treballant per inserir els inadaptats al sistema mitjançant l'ensinistrament i la manipulació. Mentre que l'opció pel canvi compromet a una tasca educativa per desvetllar l'estructura social, a fer un esforç crític comú amb les persones participants, per tal que els individus reflexionin sobre la pròpia percepció de la realitat (mentre actuen) i identifiquin la realitat com realitat humana, creada pels homes, i la desmitifiquin.

Aquest debat, molt viu durant els anys 70, s'havia resolt a través d'una tercera

via, situant, a partir dels anys 80 i en el context d'estructuració de l'Estat del Benestar a Espanya, el treball social com anteriorment a la resta d'Europa, en l'òrbita de la política social reformista. Però avui, en un context de polarització social i afebliment de la garantia pública del benestar, diverses veus reclamem que el treball social reafirmi el seu compromís amb les poblacions en situació de vulnerabilitat, com per exemple Strier (2013), que demana als treballadors socials que responguin a la crisi global i suggereix la "Inclusivament Social Work Practice" (ISWP) com a part integral de la resposta. El marc ISWP està basat en quatre principis metodològics principals, a saber: pràctica involucrada, associació igualitària, advocacia social i conscienciació reflexiva, que responen a quatre processos principals de l'exclusió abruptament reactivats per la crisi global: aïllament social, dependència, privació múltiple i opressió internalitzada.

Per poder impulsar un procés de canvi el treballador social ha de creure en ell però també ser conscient dels límits de la seva influència. Com ja ens deia A. Twelvetrees (1988), "un ha d'aspirar a canviar el món, si no, no trobes la motivació necessària per realitzar la tasca. Però, de seguida, veuràs que no pots fer canvis importants, almenys en poc temps (...) i hauràs d'acceptar que els canvis que promous seran lents i graduals". Sense oblidar que el canvi social implica una transformació de cadascuna de les persones i, per tant, del mateix treballador social, el qual, en les seves maneres de fer i de funcionar, haurà de procurar ser coherent amb el model de societat que promou.

El paper del treball social com a mediador entre els espais institucionals i els nous moviments socials

Gairebé quaranta anys després ens trobem davant una segona transició democràtica. En un món globalitzat, on els poders i les institucions es dilueixen, cal que els treballadors socials contribuïm, com ja vam fer en altres moments històrics significatius, a instituir noves formes de provisió del benestar en un marc de participació social oberta. Ho hem de fer partint de la convicció que disposem d'un bagatge teòric i experiencial que ens capacita per liderar processos d'organització comunitària sobre la millora del benestar, i aprofitant que ocupem una posició privilegiada per fer una tasca de mediació entre les institucions i els ciutadans ocupats, preocupats i/o afectats per les situacions d'exclusió social.

Penso que, des dels espais institucionals de pràctica del treball social, l'Administració pública i el Tercer Sector hem de construir una relació més porosa amb els nous espais ciutadans que es mobilitzen per la millora del benestar. Hem de desenvolupar una estratègia de proximitat que permeti construir complicitats i treball en xarxa a partir d'un replantejament de la relació amb tots els actors a partir del reconeixement del seu saber i la seva capacitat d'aportar solucions a les problemàtiques existents. I incorporant també aquelles pràctiques d'organització col·lectiva que no descarten les estratègies conflictivistes i que manifesten que volen canviar les institucions de l'Estat.

Des del treball social hem d'assumir el repte d'impulsar processos d'organització

■ **Des del treball social hem d'assumir el repte d'impulsar processos d'organització comunitària que ens apropin a les aspiracions de la ciutadania.**

comunitària que ens apropin a les aspiracions de la ciutadania, articulant mecanismes que facilitin una democràcia més activa, que conciliï la política institucional amb la participació popular i l'acció local i nacional amb els processos globals, per tal de bastir, entre molts, en aquest nou escenari, un conjunt d'acció que articuli el treball conjunt dels actors implicats per construir un nou sistema de benestar que protegeixi els drets socials i esdevingui una bona plataforma per a l'exercici d'un treball social apoderador de les persones i els col·lectius en situació de vulnerabilitat social.

Fem un treball al servei del potencial humà i social dels col·lectius en situació de vulnerabilitat

No hem d'oblidar que el valor afegit del treball social és la tasca de mobilització i organització dels ciutadans no organitzats, especialment les poblacions en situació de vulnerabilitat social, a través d'accions centrades en les seves problemàtiques: la manca d'habitatge, la dificultat per accedir al permís de residència, l'estigma i la discriminació, les barreres arquitectòniques, etc. El treballador social, que sovint coneix de prop aquestes situacions, pot acompanyar els col·lectius que pateixen aquestes problemàtiques perquè reflexionin sobre la seva situació i defineixin iniciatives per millorar-la, tot

reforçant la seva autonomia davant de la prescripció professional. Sens dubte, aquests processos d'apoderament de les poblacions són petites grans conquestes en la lluita contra la desigualtat i la fragmentació social.

Aquest procés per donar la veu als col·lectius exclosos ha de permetre que aquests també puguin participar en el procés de construcció d'un nou sistema de benestar, en el qual els drets socials estiguin garantits i en què els serveis de benestar respectin la dignitat de les persones i restitueixin la capacitat de les persones de donar. Quan escoltem les persones amb necessitats de suport ens adonem que els situem massa aviat en la posició d'usuaris i/o receptors d'un servei sense considerar que ells també tenen capacitat de donar i que, sovint, aquesta possibilitat s'ha de conquerir perquè aquests rols estan ocupats.

Experiències com Obertament, Radio Nikosia, Restaurant la Trobada, les PAH o l'Hort Social de las Casas, entre d'altres experiències comunitàries sorgides del teixit social, defugen el model assistencialista i cerquen alternatives més dignes per a les persones en situació de precarietat social. Perquè la seva participació activa en el desenvolupament dels projectes afavoreix millor el seu apoderament i capacició per sortir de la seva situació.

No oblidem que el treball social és una eina imprescindible per garantir que totes les persones puguin aspirar a ser feliços. Sabem que una societat igualitària fa més feliç la gent, no només els qui pateixen directament els efectes de la desigualtat sinó tots els que vivim sotmesos a l'estrès de la competitivitat, el desarrelament i el malestar per no fer prou per canviar una societat que no ens agrada.

Bibliografia

- BARBERO, M. *Trabajo Social en España*. Mira editores, 2002. ISBN 84-8465-112-6.
- BARBERO, M. i CORTÉS, F. *Trabajo comunitario, organización y desarrollo social*. Alianza editorial, 2005. ISBN 978-84-206-4726-5
- BOTEY, J. “Passat, present i futur de l'Estat del Benestar. La intervenció dels serveis socials i el treball social”, en *Revista de Treball Social*, núm. 200 (desembre 2013). Col·legi Oficial del Treball Social de Catalunya. Pàg. 9-25. ISSN 0212-7210
- FREIRE. “El rol del trabajador social en el proceso de cambio”, en *Hoy en el Trabajo Social*, núm. 16/17. Buenos Aires: Ecro, 1969.
- NAVARRO. *Redes sociales y construcción comunitaria*. Editorial CCS, 2004. ISBN 84-8316-741-7
- SANCHO, J. “Para una reconstrucción del concepto de comunidad que sea de utilidad para el trabajo social”, en HERNÁNDEZ ARISTU, Jesús. *Trabajo social comunitario en la sociedad individualizada*. València: Nau llibres, 2009. ISBN 978-84-7642-785-9
- STRIER, R. “Responent a la crisi: la pràctica inclusiva del treball social”, en *Revista de Treball Social*, núm. 200 (desembre 2013). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàg. 46-57. ISSN 0212-7210
- TWELVETRESS. *Treball de comunitat*. Ed. Pòrtic, 1988. ISBN 84-7306-312-0
- ÚCAR i LLENA. *Miradas y diálogos en torno a la acción comunitaria*. Ed. Graó, 2006. ISBN 978-84-7827-477-5
- ZAMANILLO, T. “Apuntes sobre el objeto en Trabajo Social”, en *Cuadernos de trabajo social*, núm. 12 (1999). Pàg. 13-32. ISSN 0214-0314

Webgrafia

- CARMONA, M. i REBOLLO, O. (red. i coord.) (2009). *Guia operativa d'acció comunitària*. Acció Social i Ciutadania. Ajuntament de Barcelona.10 http://w110.bcn.cat/QualitatDeVida/Continguts/Menu%20Lateral/Documents/Nova%20Documentacio/documents%20tematics/acci%C3%B3%20comunit%C3%A0ria/Guia%20operativa%20accio%20comunitaria_2009.pdf [Visitat el 16/1/14].